

راهنمای ایجاد کتابخانه‌های مجازی

● فاطمه نبوی

کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی^۱

دارند که مقالات منتشر شده از این آقایان، چه انفرادی و چه دو نفره، در نشریات کتابداری کم نیست.

نگاهی اجمالی به کتاب

عنوان اصلی کتاب حاضر «ایجاد کتابخانه مجازی: دستنامه‌ای برای کتابداران»^۲ نوشته دکتر فردریک استیلو در سال ۱۹۹۹ است که در ترجمه اثر با عنوان راهنمای ایجاد کتابخانه مجازی منتشر شده است

کتابخانه‌های مجازی ارائه دهنده یک رابط کاربری ساده هستند که کاربران با کمک آن می‌توانند درباره کتابخانه کندوکاو نمایند، فهرست آن را مرور کنند، به پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته (online) دسترسی داشته باشند، وارد اتاق‌های جذاب کودکان شوند، درباره خدمات مجموعه‌ای خاص یا انجمنی که مد نظر آنهاست اطلاعاتی کسب کنند و در سایر سایت‌های وب به جستجو بپردازند. دکتر فردریک استیلو کتابی راهنما برای کتابدارانی که قصد طراحی، راه‌اندازی و نگهداری یک کتابخانه مجازی را دارند تدوین کرده است.

این دستنامه، فرایند ایجاد یک سایت وب کتابخانه را از مدیریت پروژه و توسعه خط‌مشی گرفته تا طراحی، انتخاب محتوا، ارائه، نگهداری و تقویت سایت به خواننده نشان می‌دهد و حتی به مؤسسات کوچک کمک می‌کند تا منابع وب را بدون نیاز به ابزار و خطوط تلفن گران‌قیمت در دسترس قرار دهند.

کتاب حاضر در نه فصل تنظیم شده است. قبل از شروع متن اصلی ابتدا پیشگفتاری از نویسنده و سپس فصلی با عنوان Introduction lessons from the past گنجانده شده است. فصل اخیر در واقع مقدمه‌ای برای ورود به بحث کتابخانه‌های مجازی است و نگاهی گذشته‌نگر به پیدایش تفکر این کتابخانه‌ها دارد. در زیر نگاهی گذرا بر فصل‌های نه‌گانه کتاب خواهیم داشت:

مقدمه کتاب که با عنوان درس‌هایی از گذشته آمده است، نگاهی کلی و گذرا به کتابخانه‌های مجازی داشته و آن را با انقلاب چاپ مقایسه می‌کند. سپس حرکت کتابخانه‌ها به سوی فناوری جدید را مورد بررسی قرار می‌دهد.

فصل اول به مسائل طراحی کتابخانه‌های مجازی می‌پردازد. در اینجا سعی شده است اصول طراحی سایت وب کتابخانه به زبان ساده مورد بررسی قرار گیرد.

در فصل دوم مدیریت پروژه‌های کتابخانه مجازی در مراحل مقدماتی،

■ استیلو، فردریک م.، ۱۹۹۶. راهنمای ایجاد کتابخانه مجازی. ویراستار متن: فردریک استیلو؛ ترجمه: یعقوب نوروزی، مهدی علیپور حافظی و مژگان فرهودی؛ ویراستاران فنی: یعقوب نوروزی و مهدی علیپور حافظی؛ ویراستار ادبی: مژده کمالی فرد. تهران: قو، چاپ اول، ۱۳۸۳. ۲۳۹ ص. شابک: x-۲۳-۸۲۲۸-۹۶۴

دکتر فردریک استیلو دانشیار مدرسه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه کاتولیک واشنگتن دی. سی. و مدیر اجرایی نظام کتابخانه میهدادسون^۲ است. شهرت وی به سبب کار در زمینه مدیریت آرشیو و منابع اطلاعاتی است و بیش از ۱۰۰ مقاله و ۱۰ عنوان کتاب نوشته است.

مترجمین کتاب حاضر آقایان یعقوب نوروزی و مهدی علیپور حافظی و خانم مژگان فرهودی هستند. با استناد به جستجو در پایگاه کتابشناسی ملی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، اولین تجربه نگارش کتاب فرهودی همین کتاب است، اما نوروزی و علیپور حافظی در سال ۱۳۸۴ نیز با همکاری همدیگر (و حمیدرضا رادفر) کتاب دیگری با عنوان ایکس. ام. ال. در کتابخانه‌ها ترجمه کرده‌اند. مطمئناً کتابداران علاقه‌مند به مطالعه نشریات کتابداری، حضور ذهن

کتابخانه‌های مجازی ارائه دهنده یک رابط کاربری ساده هستند که کاربران با کمک آن می‌توانند درباره کتابخانه کندوکاو نمایند، فهرست آن را مرور کنند، به پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته (online) دسترسی داشته باشند، وارد اتاق‌های جذاب کودکان شوند، درباره خدمات مجموعه‌ای خاص یا انجمنی که مد نظر آنهاست اطلاعاتی کسب کنند و در سایر سایت‌های وب به جستجو بپردازند

نشر مشخص نیست؛ اما در صفحه مقابل صفحه عنوان اطلاعات کامل‌تری درباره ویراستاران فنی و ادبی و نیز اطلاعات نشر آمده است. در این صفحه با فونت ریز دو ناشر برای کتاب آورده شده است و این قسمت تنها منبعی است که علاوه بر نشر قو از نشر چاپار نیز اثری دیده می‌شود. در اطلاعات فیبا، عطف کتاب، پشت جلد و نیز پایگاه اطلاعاتی کتابشناسی ملی کتابخانه ملی صحبتی از نشر چاپار نیست و اینکه اصولاً نشر چاپار چه نقشی در انتشار این کتاب داشته است نامعلوم است.

در صفحه مقابل صفحه عنوان، پشت صفحه عنوان، پشت جلد و نیز در پیشگفتار مترجمین هیچ اشاره‌ای به عنوان اصلی کتاب نشده است. البته در کادر فیبا مقابل عنوان اصلی کتاب درج شده است: -How to do-it manual for librarians که اشتباه است و عنوان صحیح این کتاب در قسمت اول این سطور به طور کامل آمده است. و چه بهتر بود که اطلاعاتی هر چند کوتاه از نویسنده کتاب (فردریک استیلو) و نیز مترجمین کتاب ارائه می‌شد. مطمئناً شناخت خواننده از سابقه‌های علمی و تحقیقاتی پدیدآورندگان کتاب تأثیر زیادی در اشتیاق وی به مطالعه آن خواهد داشت.

از اطلاعات توصیفی کتاب که بگذریم به فهرست مندرجات می‌رسیم. آنچه در شماره‌گذاری صفحه‌های کتاب جلب توجه می‌کند، استفاده از حروف ابجد در قسمت‌های پیش از متن اصلی و شروع مقدمه کتاب از صفحه ۱۵ است. به عبارت دیگر، صفحات نخستین هم در شمارش ابجد و هم در شمارش عددی محاسبه شده‌اند. ناگفته پیداست که اهل فن و ادب چنین شماره‌گذاری را صحیح نمی‌دانند و امید است که

شناسایی، خطامشی و نظایر آن مورد بررسی قرار گرفته‌اند. فصل سوم کتاب به تدوین خطامشی و فصل چهارم به مسئله تجسم کتابخانه مجازی می‌پردازد.

در فصل پنجم مجموعه‌سازی کتابخانه مجازی و در فصل ششم انتخاب منابع مجازی برای این کتابخانه مورد بحث است. پس از طی این مراحل نوبت به ارائه کتابخانه مجازی بر روی وب می‌رسد که در فصل هفتم به آن پرداخته شده است. در این فصل مطالب مختصر و مفیدی درباره برنامه‌نویسی با کد HTML و نمایش سایت در اینترنت ارائه شده است. نگهداری و تقویت کتابخانه مجازی موضوع‌هایی هستند که در فصل‌های هشتم و نهم مطالبی درباره آنها می‌خوانیم.

در فصل‌های مختلف کتاب پس از ارائه مطالعات و اطلاعات تئوری، تجربیات کتابخانه می‌دهادسون نیز در آن باره بیان می‌شود. بیان این تجربیات به خواننده کمک می‌کند تا با مفاهیم عملی خواننده‌های خود بیشتر آشنا شود. در طول کتاب به کادرهایی برمی‌خوریم که نکات مهم (البته از نظر نویسنده کتاب) در آنها آمده است. بعد از اتمام نه فصل کتاب نیز بخشی با عنوان وب شناسی و نیز نمایه تنظیم شده است.

در قسمت بازنگری ویرایشی 'سایت آمازون درباره این کتاب چنین آمده است:

«نویسندگان این کتاب در صدد بودند تا با ارائه دستنامه‌ای سایر کتابخانه‌ها و آرشیوها را قادر سازند تا توسعه سایت وب خود را کنترل کنند. اما متأسفانه چندان موفق نبوده‌اند. علت عمده این شکست، به سبب فقدان اطلاعات جامع فنی است. هر چند هدف کتاب تهیه دستنامه فنی برای مدیران نبوده است، اما باید توصیف‌های صحیحی از موضوع‌های فنی به زبان ساده انگلیسی را ارائه می‌داد که با مثال‌های واقعی همراه باشند. در این کتاب موضوع‌های فنی با توصیف‌های بسیار کلی، کلمات نامشخص، یا ناصحیح تفسیر شده‌اند. برخی مسائل مهم به کل نادیده گرفته شده‌اند، مانند تأثیر طراحی سایت بر دسترس پذیری کاربران معلول جسمی. بخش‌هایی که درباره طراحی و مدیریت توسعه سایت نوشته شده سودمند و توصیف‌های تجربه می‌دهادسون بسیار مفید است» (برگرفته از سایت آمازون).^۴

درباره ترجمه کتاب

الف. مسائل مربوط به صورت فیزیکی کتاب

در نظر اول آنچه که توجه خواننده کتاب را به خود جلب می‌کند، اطلاعات صفحه عنوان کتاب است. در صفحه عنوان این کتاب پس از عنوان، نویسنده اصلی و مترجمین کتاب ذکر شده‌اند و سال

مترجمین و ویراستار محترم در ویرایش‌های آتی کتاب به این مسئله توجه بیشتری داشته‌باشند.

چند مورد دیگر نیز درباره فهرست مندرجات وجود دارد که بهتر است اشاره‌ای به آنها داشته باشیم:

۱ - فهرستی تفصیلی از مندرجات کتاب وجود ندارد و فهرست مندرجات درج شده صرفاً دیدی کلی از محتوای کتاب در اختیار خواننده می‌گذارد.

۲ - در چند مورد بین عنوان‌های مندرج در فهرست مندرجات و عنوان‌های فصل‌های متن اصلی مطابقت وجود ندارد:

1. Editorial reviews

- آنچه که با عنوان درس‌هایی از گذشته در فهرست مندرجات آمده است، در متن اصلی کتاب و نیز در سرعنوان بالای صفحه‌های کتاب با عنوان مقدمه (ص. ۱۵) به آن اشاره شده است،

- درباره فصل سوم، برقراری خط‌مشی‌هایی برای کتابخانه مجازی که در صفحه ۵۷ کتاب با عنوان توسعه خط‌مشی‌هایی برای کتابخانه مجازی آمده است،

- درباره فصل نهم، تقویت کتابخانه مجازی نیز چنین اشتباهی رخ داده است و در صفحه ۱۹۳ کتاب، این فصل با عنوان ارتقاء کتابخانه مجازی معرفی شده است.

۳ - پیشگفتار مترجمان (ص. الف و ب) و وب شناسی (ص. ۲۲۲) در فهرست مندرجات درج نشده‌اند.

۴ - در فهرست تصاویر (ص. د) به غیر از تصویر اول که با عنوان تصویر الف (مربوط به مقدمه کتاب که البته مستبب ایجاد یک ناهمگونی در شماره‌های مربوط به تصاویر نیز شده است!) مشخص شده است، سایر شماره‌های تصویرها اشتباه است. این اشتباه ناشی از عدم دقت تأیید در تایپ اعداد است که متأسفانه ویراستار محترم نیز به آن توجه نکرده است. شماره‌های تصویرها در تمام موارد جابجا تایپ شده‌اند. به عنوان مثال تصویر شماره ۱ - ۳ که

مربوط به تصویری در فصل اول (ص. ۳۴) است به صورت تصویر ۳ - ۱ تایپ شده است. این اشتباه تأییدی در شماره‌های تصویرهای داخل متن اصلی کتاب هم رخ داده است. شاید بهتر بود مترجمین محترم از شماره‌های مربوط به فصل‌ها چشم‌پوشی می‌کردند و شماره‌های تصاویر را به صورت پیوسته درج می‌کردند.

۵ - در فهرست کادرها (ص. و) نیز اشتباه تأییدی همانند فهرست تصاویر اتفاق افتاده و تمامی شماره‌های مربوط به کادرها هم در فهرست و هم در متن اصلی کتاب جابجا تایپ شده‌اند.

۶ - علاوه بر اشتباه تأییدی، در قسمت فهرست تصاویر و فهرست کادرها خط‌وطی بین عنوان و شماره‌های صفحه ترسیم نشده است. بنابراین خواننده با توجه به فونت ریز و فاصله کم بین سطرها در یافتن شماره صفحه‌های مربوطه کمی سردرگم است.

سایر موارد

- در صفحه‌های ۷۱، ۷۲، ۷۳ و ۷۷ مطالبی در داخل کادر بیان شده اما شماره تصویر به آنها داده شده است. در واقع در اینجا حداقل

تصویر و کادر نادیده گرفته شده است. شاید در متن انگلیسی کتاب این مطالب تصویری بوده از یک متن دیگر، اما با توجه به ترجمه صورت گرفته بر روی آن باید در زمره کادر دسته‌بندی می‌شدند.

- تصویرهای درج شده در متن کتاب واضح و روشن نیستند و عملاً برای خواننده کتاب قابل استفاده نمی‌باشند.

ب. مسائل مربوط به محتوای کتاب ترجمه شده

۱ - در ترجمه کتاب حاضر چند مشکل عمده وجود دارد که مهم‌ترین آنها وجود واژه‌ها و نام‌های ناآشنا برای بسیاری از خوانندگان عادی کتاب است. مترجمین محترم باید در جریان کار خود توضیحاتی را درباره این واژه‌ها و نام‌ها به صورت پانویس یا پیوست آخر کتاب به متن اصلی اضافه می‌کردند. در ص. ۱۸ کتاب آمده است:

... «آغاز چاپ تهدیدی برای نظام معنوی محسوب می‌شد که با واهمه کلیسای کاتولیک از چاپ و احکام مارتین لوتر برابری می‌کرد...»

مارتین لوتر کیست؟ منظور از احکام وی چه احکامی است؟ اینها سؤالاتی است که بلافاصله پس از خواندن این جملات به ذهن خواننده می‌رسد و متأسفانه پاسخی برای آنها در این کتاب نمی‌یابد.

چند نمونه از این واژه‌ها و نام‌های ناآشنا عبارتند از:

- کتابخانه نمادین اومبرتاکو (ص. ۱۵، پاراگراف دوم)،
- لیبوتایپ (ص. ۱۸، پاراگراف اول)،
- کد میلر (ص. ۲۷، پاراگراف سیزدهم)،
- چارت گانت (ص. ۴۶، پاراگراف اول)،
- Siphian (ص. ۶۵، پاراگراف آخر)؛
- فناوری پیشرفته نیکولز (ص. ۸۹، پاراگراف آخر)
- نت فرست او. سی. ال. سی. (ص. ۱۳۳، پاراگراف ششم)

۲ - اشتباهات تأییدی و نیز نوشتاری در بسیاری موارد به چشم می‌خورد. متأسفانه دقت کافی در نوشتن پانویس‌ها اعمال نشده است. چند مورد از اشتباهات پانویس‌ها عبارتند از:

- شماره‌های پانویس‌ها (که همه انگلیسی هستند)، در تمام کتاب فارسی نوشته شده است. به صورت زیر:

۲۱ - Mosaic

- معمولاً معادل انگلیسی یک واژه یا عبارت یک‌بار و آن هم در مورد اولین استفاده از آن واژه خاص به صورت پانویس ذکر می‌شود. در غیر این صورت، حجم زیاد متن و پانویس‌های تکراری خواننده را خسته خواهد نمود. در این کتاب به موارد تکراری پانویس‌ها زیاد برمی‌خوریم. نمونه‌هایی از این موارد عبارتند از: ارسموس صفحه ۱۹ و ص. ۳۷) و مانیوتیوس در همان صفحه‌ها.

- در مورد یک واژه خاص دو نوع نوشتار و یا ترجمه فارسی به کار رفته است. مانند Manutius که در صفحه ۱۹ به صورت «مانیوتیوس» و در صفحه ۳۷ به صورت «مانوتیس» آمده است؛ یا HTML که در صفحه ۱۵ معادل فارسی آن «اچ. تی. ام. ال» در نظر گرفته شده اما در صفحه ۱۹ به صورت «زبان نشانه‌گذاری شده فرامنتی» ترجمه شده است (البته در فصل چهارم نیز معادل اچ. تی. ام. ال. برای آن در نظر گرفته شده است).

- اشتباهات تأییدی در پانویس‌ها زیاد به چشم می‌خورد. چند نمونه از این پانویس‌ها عبارتند از: HYML به جای HTML (ص. ۱۹،

«در این باره او. سی. ال. سی. به همراه پروژه فهرست‌نویسی اینترنتی آن رهبری را در دست گرفته و در صف مقدم ایستاده است. آن مؤسسه همچنین تلاش‌هایی را در زمینهٔ با ایجاد صفحه عنوان مجازی برای وب شروع کرد...» (ص. ۸۹)

«کتابخانه‌ها و آرشیوها برای جهت مواجه شدن با چالش‌ها می‌توانند...» (ص. ۱۰۱)

۷ - در ص. ۳۷ (فصل اول) بخشی با عنوان یادداشت منابع وجود دارد. پیش زمینه ذهنی خواننده از یادداشت منابع، فهرستی است از منابع استفاده شده در متن. اما این بخش با این جمله آغاز می‌شود: «فهرست افراد آماده برای تهیه اطلاعات یا فروش خدمات زیاد است...». بهتر بود مترجمین محترم با در نظر گرفتن اشتباهات موجود در کتاب اصلی تیتراژ مناسبی برای این بخش انتخاب می‌کردند. هر چند از نقطه نظر امانت‌داری ممکن است تغییر در متن اصلی کتاب جایز نباشد، اما می‌توان این تغییر را با افزودن توضیحی در پیشگفتار (یا به صورت پانویس) به اطلاع خواننده رساند.

۸ - کادر اول فصل دوم (۲ - ۱) با عنوان مدیریت تخمین ظاهراً در صد ارائه تعریفی از مدیریت تخمین بوده که البته موفق نشده است. جملهٔ بیان شده اینگونه است:

«مدیریت تخمین جدیدی است که به پیش بینی‌هایی که در آینده ارائه خواهد شد، اطلاق می‌شود».

ملاحظه می‌شود که باز هم عدم دقت کافی منجر به درج جمله‌ای ناقص و بی‌معنی گشته است.

خلاصه کلام اینکه هر چند ترجمهٔ این کتاب خارج از مشکلات نیست، اما انتخاب کتابی که مرحله به مرحله تجربهٔ طراحی یک کتابخانهٔ مجازی را دنبال می‌کند جای تشکر و تقدیر دارد. همچنین وجود واژه‌نامه فارسی - انگلیسی و انگلیسی - فارسی در انتهای کتاب از جمله ویژگی‌های بارز این کتاب است. مطالب ارائه شده دربارهٔ ترجمه کتاب صرفاً نگرشی کلی‌نگر بر محتوا و ظاهر این کتاب بود.

پی‌نوشت‌ها:

- 1 - fatemeh_nabavi@yahoo.com
- 2 - Mid-Hudson
- 3 - Creating a virtual library: A how-to-do-it manual for librarians
- 4 - http://www.amazon.com/Creating-Virtual-Library-How-Do/dp/1555703461/ref=sr_1_1/104-2750703-1162356?ie=UTF8&s=books&qid=1185869293&sr=1-1

۴ - معادل فارسی این واژه «سی سی‌فیان» درج شده است که سقم و صحت واژه فارسی یا انگلیسی آن بر نگارنده مشخص نیست.

۵ - البته استفاده از «با» در این قسمت اشتباه تایی نیست، چرا که در چند صفحه قبل (ص. ۶۸) نیز این نوع جمله‌نویسی دیده می‌شود: «...وظیفه شما در زمینهٔ با فراهم آوری هر مجموعه مراحل زیر را در

بر خواهد گرفت.»

پانویس ۲۴): Sears caradog به جای Sears catalog (ص. ۲۱، پانویس ۴۵): Navigation به جای Navigation (ص. ۲۷، پانویس ۵۲): Us copyright offices به جای Us copyright offices (ص. ۶۰، پانویس ۷) و نظایر آن.

۳ - مقدمهٔ کتاب دارای ترجمهٔ پیچیده و در برخی موارد غیرقابل فهم است. جملات از همان صورت انگلیسی به فارسی برگردانده شده‌اند و جمله‌بندی‌های روان و صحیح کمتر دیده می‌شود (جای فعل و فاعل و کلمات ربط صحیح نیست). استفاده از کلمات ربط که در انگلیسی رواج دارد در ترجمه فارسی نیز گنجانده شده است و به پیچیده‌تر شدن جملات بیشتر کمک کرده است. در پاراگراف آخر صفحه ۱۶ که ادامهٔ آن در صفحه ۱۷ آمده است، به موردی برمی‌خوریم که در یک پاراگراف از سه زمان برای بیان افعال استفاده شده است. ابتدای جمله با زمان حال شروع شده، سپس ماضی بعید و بعد ماضی ساده است. در صفحه ۱۸ نیز همین مسئله تکرار شده است. به جملات زیر دقت کنید:

«...کتابداران در تعدیل مسائل مطرح شده کمک خواهند کرد. این متخصصان به آرامی فنون بنیادی خود را توسعه می‌دهند. فضاهای مطالعاتی اختصاصی همراه با فضاهای اختصاص یافته به بخش‌های مرجع... ایجاد شدند...» (ص. ۱۸)

حال به جمله زیر که دارای ترجمه‌ای پیچیده است، توجه کنید: «...با حضور وب، این حوزه‌ها دوباره قدرت انتشاراتی از دست رفتهٔ خود را در تجدید حیات و همچنین هنگام ورود به چرخه دگرگون شده سازمانی جدید به دست آوردند...» (ص. ۱۹)

۴ - در آوانویسی نام‌ها نیز توجه کافی مبذول نگشته است. برای انتخاب معادل صحیح یک نام، کافی بود مترجمین محترم جستجویی در پایگاه کتابشناسی ملی کتابخانه ملی صورت دهند تا به جای «لیزابت ایسین ستین» برای نام Elizabeth Eisenstein (ص. ۱۶) صورت صحیح آن یعنی «الیزابت آیزنشتین» را انتخاب نمایند.

۵ - در مواردی نیز در ترجمهٔ جمله تضادهایی وجود دارد. به جملهٔ زیر که از فصل دوم گرفته شده است توجه کنید:

«۱. طراحی راهبردی ثابت و بلندمدت در دوره‌های زمانی پنج یا ده ساله، راهکارهایی را برای مدیر در برنامه‌ریزی برای عوامل و دوره‌های زمانی ارائه می‌دهد. (این چرخه کمتر از سه سال طول می‌کشد...)» (ص. ۴۱)

۶ - و باز هم نمونه‌های دیگری از ترجمه ناصحیح در مقدمه کتاب و نیز در فصل سوم کتاب، هنگامی که از فیلترهای وب صحبت می‌شود، در جملهٔ اول مطمئناً منظور مترجم، افراد غیردینی بودند که مبادرت به تکثیر کتاب‌ها از طریق نوشتن آنها می‌نمودند. ولی انتخاب واژه نامناسب «چاپگر» جمله را نامفهوم کرده است:

«...چاپگرهای غیردینی، جایگزین راهبان کاتب در نشر دانش شدند...» (ص. ۱۶)

«...در قرن ۱۹ فقط افراد کاملاً مشتاق و پرهیزگار در کتابخانه مانند بزرگراهی در سازماندهی مجدد انفجار اطلاعات متمرکز بودند...» (ص. ۶۴)

و باز هم استفاده‌های نه‌چندان مناسب از حروف اشاره و ربط: